

SOCIJALNA UKLJUČENOST U ZAJEDNICU STARIJIH OSOBA S INVALIDITETOM

ZDRAVKA LEUTAR, ANA ŠTAMBUK, MARINA MIJATOVIĆ

Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, Nazorova 51, Zagreb, astambuk@pravo.hr

Primljeno: 13.2.2014.

Prihvaćeno: 8.5.2014.

Stručni rad

UDK: 376.1-056.266

Sažetak: Cilj ovog rada bio je upoznati se s integracijom starijih osoba s invaliditetom u zajednicu. U uvodnom dijelu se donosi zakonska regulativa i programi uključivanja starijih osoba s invaliditetom u Hrvatskoj te domaća i strana istraživanja o uključenosti starijih osoba s invaliditetom u zajednicu. Istraživanje je provedeno 2009. sa 107 osoba s invaliditetom starijih od 65 godina u sklopu projekta „Socijalni položaj osoba s invaliditetom u Hrvatskoj“ kojeg je provodilo Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti na teritoriju cijele Hrvatske. Za potrebe ovog rada ekstrahirani su podaci samo starijih osoba s invaliditetom. Željelo se ispitati razlike između nekih aspekata socijalne uključenosti kao što je uključenost u udruge, kulturna događanja i informiranost u zajednici starijih osoba s invaliditetom s obzirom na samoprocjenu stupnja invaliditeta, strukturu kućanstva i zadovoljstvo sadašnjim životom. Rezultati su pokazali kako samoprocjena stupnja invaliditeta utječe na uključivanje starijih osoba s invaliditetom u lokalnu zajednicu i zadovoljstvo životom, dok se struktura kućanstva (radi li se o samcu ili osobama koje žive s drugim članovima obitelji) nije pokazala značajnom. Čak se 52,3% ispitanika ne smatra aktivnim članom lokalne zajednice. Istraživanje je ukazalo na potrebu intenzivnije podrške starijim osobama s invaliditetom za uključivanjem u zajednicu.

Ključne riječi: invaliditet, starenje, socijalna uključenost, starije osobe s invaliditetom

UVOD

Starenje je prirodna fiziološka pojava, normalan slijed u životnom ciklusu čovjeka. Statistički podaci razvijenih zemalja ukazuju na nagli porast udjela starijih osoba u strukturi stanovništva. Starenje je postalo jedna od glavnih tema u mnogim znanostima, kao i tema za koju se zanima javnost zbog povećanja očekivane dužine života tijekom 20-og stoljeća te porasta udjela starijih osoba u populaciji. Zanimanje javnosti, potaknuto je i činjenicom kako starije osobe postaju vidljivi članovi lokalnih zajednica. Više ne čine manjinski dio stanovništva nego čak u nekim lokalnim zajednicama i većinski. Starenje stanovništva također postavlja nove zahtjeve na organizaciju društva, s obzirom na specifične potrebe starijih osoba, osobito u socijalnoj i zdravstvenoj skrbi.

Broj starijih osoba i u našoj zemlji je u porastu. Prema posljednjem Popisu stanovništva iz 2011. postotak osoba starijih od 65 godina u Hrvatskoj iznosi 17.7% od ukupnog stanovništva, što Hrvatsku, prema kriterijima Ujedinjenih naroda, svrstava među države s vrlo starim pučanstvom

(Državni zavod za statistiku, 2012). Nejašmić i Mišetić (2004) predviđaju da će se broj starijih osoba od 65 godina iz godine u godinu povećavati zbog biološke depopulacije te će se 2031. godine udio osoba starijih od 65 godina povećati na 22,6%. Hrvatska, dakle, demografski stari.

Povećanje broja starijih osoba u ukupnom broju stanovnika zahtijeva određene društvene, ekonomske i socijalne promjene u skrbi za njih. U Ustavu Republike Hrvatske (NN 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, čl. 57, st. 1) u članku 57. piše: „Slabim, nemoćnima i drugim, zbog nezaposlenosti ili nesposobnosti za rad, nezbrinutim osobama država osigurava pravo na pomoć za podmirenje osnovnih životnih potreba.“ Država se, dakle, svojim ustavnim odredbama obvezuje na skrb o starijim i nemoćnim osobama te ih stavlja pod posebnu zaštitu.

U ovom radu su u fokusu starije osobe s invaliditetom. Često se nailazi na nesuglasje oko definiranja pojma invaliditeta. Svaki od sustava donosi vlastitu definiciju invaliditeta, primjerice Zakon o mirovinskom osiguranju (NN 79/07), Zakon o soci-

jalnoj skrbi i sl. (NN 33/12). Nepronalaženje odgovarajućeg pojma bez negativnog prizvuka rezultira stvaranjem negativnih stavova i predrasuda prema osobama s invaliditetom u društvu.

Negativni stavovi i predrasude doprinose socijalnoj isključenosti osoba s invaliditetom, njihovu izoliranosti i otežanom pristupu resursima zajednice (Leutar i Štambuk, 2006; Najman Hižman i sur., 2009). Kako društvo skrbi o osobama s invaliditetom pokazuje nam inicijativa donošenja Nacionalne strategije izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom 2007. – 2015. koja za opći cilj ima poboljšati socijalnu uključenost osoba s invaliditetom u život zajednice.

Prema Registru osoba s invaliditetom (Benjak, 2012), u Republici Hrvatskoj registrirano je 519 033 osoba s invaliditetom od čega su 203 098 osobe starije od 65 godina (39,1% od ukupnog broja osoba s invaliditetom). Na taj način osobe s invaliditetom čine oko 11,7% ukupnog stanovništva RH dok je prevalencija invaliditeta u dobnj skupini 65 i više godina 29,3%. Najčešći uzroci invaliditeta u starijoj dobi su: oštećenja lokomotornog sustava koja čine oko 30% uzroka invaliditeta, oštećenja drugih organa i organskih sustava, oštećenja središnjeg živčanog sustava te duševni poremećaji.

Centar za ekonomsku i socijalnu uključenost (Centre for Economic and Social Inclusion, <http://www.cesi.org.uk>) definira socijalnu uključenost kao "...proces kojim se nastoji osigurati da svatko, neovisno o svom iskustvu i okolnostima, može ostvariti puni potencijal u životu. Kako bi se postigla uključenost, dohodak i zaposlenost su važni, ali nisu dovoljni. Društvo koje nastoji uključiti sve građane karakterizira napor za smanjenjem nejednakosti te ravnoteža između individualnih prava i dužnosti povećane socijalne kohezije".

Zajedničko izvješće o socijalnom uključivanju iz 2004. godine (Bayley, 2006), socijalno uključivanje definira kao proces koji osobama izloženim riziku od siromaštva i socijalne isključenosti pruža mogućnost za stjecanje prilika i resursa potrebnih za puno sudjelovanje u gospodarskom, društvenom i kulturnom životu, kao i za uživanje u životnom standardu i dobrobiti koji se smatraju normalom u društvu u kojem žive. Proces osigurava njihovo

značajnije sudjelovanje u procesu odlučivanja, što utječe na njihov život i pristup temeljnim pravima.

Kao okvir analize socijalne uključenosti starijih osoba s invaliditetom u društvo uvedno ćemo se pozabaviti zakonskom regulativom o uključivanju starijih i osoba s invaliditetom u društvo, a nakon toga ćemo analizirati rezultate istraživanja nekih parametara o stvarnoj uključenosti starijih osoba s invaliditetom u društvo.

O integraciji govorimo samo onda kada se radi o istinskoj socijalnoj integraciji i interhumanom prihvaćanju i suradnji, a ne samo o fizičkoj nazočnosti osoba s invaliditetom. Nije dovoljno da ljudi žive pod istim krovom ili da rade u istoj radnoj organizaciji ili pohađaju isti razred u školi, nego je potrebno da se, osim reduciranja fizičke distance među njima uspostavi obostrana komunikacija i interakcija. Prava socijalna integracija podrazumijeva uzajamne socijalne odnose i istovremenu pripadnost, kako skupini osoba s invaliditetom tako i drugih osoba. Treba, dakle, izbjeći situacije u kojima su osobe s invaliditetom fizički integrirane (inkluzija), a socijalno izolirane. Integracija, međutim, nije adaptacija ili pasivno prilagođavanje sredini ili uklapanje u nju, kako se to nerijetko smatra i u praksi događa, nego ona podrazumijeva aktivno uključivanje u skupinu ili razred ili socijalnu sredinu i obogaćivanje te sredine originalnim doprinosom integrirane osobe (Zovko, 1999).

Stoga, uključenost u zajednicu starijih osoba s invaliditetom ne podrazumijeva samo prilagodbu arhitektonskih uvjeta, korištenje znakovnog jezika, Brailleovog pisma ili dostupnost obrazovanja, sadržaja za sportske i druge aktivnosti slobodnog vremena nego znatno širi konstrukt koji prepoznaje i osobi s invaliditetom omogućuje razvijanje vještina i jačanje sposobnosti u okolini koja je podržavajuća i koja se prema svakoj osobi odnosi s poštovanjem (Leutar i sur., 2011). Život u zajednici prirodna je potreba svakog čovjeka te mu je tu podršku društvo dužno osigurati unutar zajednice kao najprirodnijeg okoliša svake osobe (Janjušević, 2005).

U Republici Hrvatskoj postoje brojni dokumenti, zakoni i programi kojima se jamči pravo ravnopravnog sudjelovanja i uključivanja osoba s invaliditetom, a time i starijih osoba s invalidi-

tetom u zajednicu bilo da ih je RH donijela, potpisala, usvojila ili ratificirala. Prije svega RH, u svom Ustavu je proklamirana kao socijalna država te u čl. 57. Ustava posebnu skrb država posvećuje zaštiti osoba s invaliditetom i njihovu uključivanju u društveni život.

Sljedeći važan dokument je Akcijski plan Vijeća Europe za promicanje prava i potpunog sudjelovanja u društvu osoba s invaliditetom: poboljšanje kvalitete života osoba s invaliditetom u Europi 2006. – 2015. (u nastavku: Akcijski plan). Usvojen je na 961. zasjedanju Odbora ministara 5. travnja 2006. godine, a sadrži smjernice za unapređenje svih temeljnih područja djelovanja od interesa za osobe s invaliditetom.

Republika Hrvatska je 30. ožujka 2007. godine pristupila potpisivanju Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, koja je u Hrvatskoj stupila na snagu 3. svibnja 2008. godine (NN, 63/07). Svrha Konvencije je promicanje, zaštita i osiguravanje punog i ravnopravnog uživanja svih ljudskih prava i temeljnih sloboda svih osoba s invaliditetom i promicanje poštivanja njihovog urođenog dostojanstva. Posebno je značajan članak 19, po kojemu države priznaju jednako pravo svim osobama s invaliditetom na život u zajednici, s pravom izbora jednakim kao i za druge osobe, te će poduzeti djelotvorne i odgovarajuće mjere kako bi olakšale osobama s invaliditetom puno uživanje ovoga prava i punog uključivanja i sudjelovanja u zajednici, uključujući i osiguranje sljedećeg:

- a) mogućnosti da osobe s invaliditetom oaberu svoje mjesto boravka, gdje i s kim će živjeti, na ravnopravnoj osnovi s drugima, te da nisu obvezne živjeti bilo kojim nametnutim načinom života,
- b) pristupa širokom rasponu usluga koje različite službe potpore pružaju osobama s invaliditetom u njihovom domu ili ustanovama za smještaj, uključujući osobnu asistenciju potrebnu za potporu življenju i za uključivanje u zajednicu, kao i za sprečavanje izolacije ili segregacije iz zajednice,
- c) ravnopravnog pristupa osoba s invaliditetom uslugama, objektima i prostorima, namijenjenima općoj populaciji, te njihove primjerenosti potrebama osoba s invaliditetom.

Hrvatska je 2003. godine ratificirala Europsku socijalnu povelju koja propisuje kako svaka osoba s invaliditetom ima pravo na profesionalnu izobrazbu, kao i na socijalnu i profesionalnu rehabilitaciju, neovisno o podrijetlu i naravi svog invaliditeta. Članak 15. Revidirane Europske socijalne povelje (1997) ističe pravo osoba s invaliditetom na nezavisnot, socijalnu integraciju i sudjelovanje u životu zajednice.

Nadalje, hrvatski sabor 2005. godine donosi Deklaraciju o pravima osoba s invaliditetom (NN, 47/05), koja u svom članku 4. govori da se diskriminacija osoba s invaliditetom očituje kroz nepoduzimanje mjera za uklanjanje prepreka u okolišu i općem stavu društva ili stvaranju novih prepreka kojima se usporava dostupnost službi i punog sudjelovanja osoba s invaliditetom u aktivnostima civilnoga, kulturnoga, ekonomskoga, političkog i društvenog života. Članak 7 glasi kako osoba s invaliditetom ima pravo na ravnopravno sudjelovanje u kulturnom, znanstvenom, obrazovnom, političkom i drugim oblicima društvenog života, a članak 9. jamči osobama s invaliditetom pravo na zajednički život sa svojom obitelji ili udomiteljima te puno sudjelovanje u društvenim, kreativnim i rekreativnim aktivnostima. U članku 12 obavezuje državu da osnaži postojeće mjere za sprječavanje nastajanja novih nepristupačnih građevina i prostora te podržavati prilagodbu postojećih građevina i prostora kako bi postali dostupni osobama s invaliditetom.

Nacionalna strategija jedinstvene politike za osobe s invaliditetom 2003. – 2006., u svoj sadržaj je uključila Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom Ujedinjenih naroda. Glavni cilj strategije bio je promicanje i ostvarenje prava osoba s invaliditetom te njihovo uključivanje u društveni život, a osmišljena je na način da uglavnom pokriva sva područja društvenog života značajna za te osobe. Na žalost, neke mjere predviđene Strategijom nikad se nisu provele, bilo zbog nedostatka sredstava ili prekratkog roka. Strategija je bila i kritizirana zbog neuspjeha u osiguranju jače i djelotvornije suradnje između tijela državne administracije i organizacija civilnog društva. (Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju RH, 2007). Upravo zbog toga na njenim temeljima Vlada je usvojila Nacionalnu strate-

gija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine, koja se velikim dijelom zasniva na Konvenciji o pravima osoba s invaliditetom i Akcijskom planu Vijeća Europe. U njoj je za ravnopravno sudjelovanje osoba s invaliditetom posebno važno područje 2.2. Život u zajednici. Područje se sastoji od 4 mjere: osigurati usklađeni pristup u pružanju kvalitetnih usluga podrške u zajednici, osigurati kvalitetne usluge u zajednici te alternativne oblike smještaja koji omogućavaju prijelaz iz smještaja u ustanovama na život u zajednici, osigurati dopunske usluge i druge kapacitete s ciljem potpore obitelji, edukacija djelatnika javnih službi s ciljem kvalitetnijeg uključivanja osoba s invaliditetom u život zajednice. Jedan od ciljeva iz ovog područja koji se želi postići ovim mjerama je i *omogućiti osobama s invaliditetom što je moguće neovisnije planiranje života i život u zajednici.*

I u novoj Nacionalnoj strategiji o izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007.-2015. godine možemo pronaći kako unatoč pozitivnim pomacima u Hrvatskoj, osobe s invaliditetom još uvijek nailaze na prepreke u potpunom uključivanju na socijalnom, profesionalnom, ekonomskom, obrazovnom i kulturnom području.

Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju ističe nedovoljnu uključenost osoba s invaliditetom pa tako i osoba s motoričkim oštećenjima u zajednicama gdje žive te se ukazuje na manjak izvaninstitucionalnih usluga i potrebu razvoja u zajednici utemeljene podrške s dnevnim ili tjednim programima.

Slijedom navedenog, vidimo da RH ima sve temelje za provođenje aktivne politike prema osobama s invaliditetom općenito pa tako i starijim osobama s invaliditetom. No, provedena istraživanja pokazuju kako osobe s invaliditetom unatoč brojnim zajamčenim pravima nemaju jednak pristup i mogućnosti korištenja zdravstvene skrbi, obrazovanja i zapošljavanja jer prava, koja su im zajamčena po osnovi invaliditeta, kao i usluge koje primaju često puta nisu u skladu s njihovim potrebama te ih tako čine isključenima iz svakodnevnih aktivnosti u zajednici (WHO, 2011). Prema istraživanju Kiš-Glavaš (2008) socijalno okruženje, od lokalne do nacionalne razine, nije u dovoljnoj mjeri senzibilizirano za potrebe osoba s invaliditetom da bi pokretalo promjene u integraciji navedene

skupine u širu i užu društvenu zajednicu. Rezultati istraživanja kvalitete života starijih osoba s tjelesnim invaliditetom Leutar i sur. (2007) su pokazali da oni svoju okolinu doživljavaju neprilagođenom gdje im na osobit način smetaju stubišta i povišeni pragovi što im otežava mobilnost. Društvo, infrastruktura, promet, pristup i dostupnost institucijama prilagođeni su osobama bez invaliditeta, i upravo to predstavlja jednu od najvećih prepreka u izjednačavanju mogućnosti osoba s invaliditetom. (Laklija i Urbanc, 2007). Na temelju strane literature o politikama prema osobama s invaliditetom vidljiva je isključenost iz zajednice starijih osoba s invaliditetom. Naime, dvostruko su više isključene kao starije osobe jer prilikom dodjele prava stavlja ih se u kategoriju starijih osoba, a ne i osoba s invaliditetom koje imaju svoje specifične potrebe. (Kennedy i Minkler, 1998; Kane i Kane 2005; Priestley, 2003; Priestley, 2006; Putnam, 2002; Jonson i Lrsson, 2009).

Na temelju dosadašnjih spoznaja uočljivi su pravni dokumenti, konvencije, deklaracije i zakoni te politike i strategije koje zagovaraju uključivanje osoba s invaliditetom u zajednicu i s druge strane stvarnih analiza koje govore o isključenosti upravo starijih osoba s invaliditetom iz zajednice. Stoga ćemo se u nastavku ovoga rada osvrnuti na uočavanje razlika kod starijih osoba s invaliditetom s obzirom na neke pokazatelje kao što su stupanj invaliditeta, struktura kućanstva i zadovoljstvo životom te ćemo ih promatrati kroz uključenost u udruge, kulturni život i informiranost starijih osoba s invaliditetom.

CILJ I PROBLEMI ISTRAŽIVANJA

Opći cilj ovoga istraživanja je ispitati razlike između nekih aspekata socijalne uključenosti starijih osoba s invaliditetom s obzirom na samoprocjenu stupnja invaliditeta, strukturu kućanstva i zadovoljstvo sadašnjim životom.

U skladu s općim ciljem istraživanja, postavljene su sljedeći problemi:

1. ispitati razlike u uključenosti starijih osoba s invaliditetom u udruge osoba s invaliditetom s obzirom na samoprocjenu stupnja invaliditeta, strukturu kućanstva i zadovoljstvo sadašnjim životom,

2. ispitati razlike u uključenosti starijih osoba s invaliditetom u kulturni život zajednice s obzirom na samoprocjenu stupnja invaliditeta, strukturu kućanstva i zadovoljstvo sadašnjim životom,
3. ispitati razlike u informiranosti starijih osoba s invaliditetom s obzirom na samoprocjenu stupnja invaliditeta, strukturu kućanstva i zadovoljstva sadašnjim životom.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Način provedbe istraživanja

Istraživanje razlika između nekih aspekata socijalne uključenosti starijih osoba s invaliditetom s obzirom na samoprocjenu stupnja invaliditeta, strukturu kućanstva i zadovoljstvo sadašnjim životom, provedeno je kao sastavni dio projekta "Socijalni položaj osoba s invaliditetom u Republici Hrvatskoj" kojeg je realizirao Studijski centar socijalnog rada, a u nadležnosti tadašnjeg Ministarstva obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.

Istraživanje je provedeno 2009. godine. Metodom slučajnog odabira dobiveno je 28 centara za socijalnu skrb na čijem je području istraživanje provedeno. Anketari su bili studenti Studijskog centra socijalnog rada koji su prije provedbe istraživanja bili educirani s ciljem upoznavanja strukture ankete i osiguravanja profesionalnog i etičkog pristupa prema sudionicima istraživanja.

Nakon odabira anketara, sastavljeno je pismo namjere koje je poslano na adrese centara za socijalnu skrb. U nekim mjestima, iz različitih razloga, nije bilo moguće provesti istraživanje preko centara za socijalnu skrb, te je u tim područjima istraživanje provedeno u suradnji s udrugama osoba s invaliditetom.

Anketari su nakon kontakta s ravnateljima centara ili voditeljima udruga, bili upućeni socijalnim radnicima koji rade na području osoba s invaliditetom u namjeri kako bi s njima izvršili odabir sudionika i dobili informacije koje su se koristile samo u svrhu kontakta s osobom s invaliditetom. Anketno istraživanje bilo je anonimno i dobrovoljno, osobe s invaliditetom su bile upoznate sa svrhom istraživanja i mogućnošću odustanka u

bilo kojem trenutku trajanja anketiranja. Ankete su se ispunjavale u prostorijama centara za socijalnu skrb ili domovima ispitanika bez prisustva drugih osoba, kako bi sudionici mogli dati točne i iskrene odgovore.

Uzorak sudionika istraživanja

Istraživanjem razlika između nekih aspekata socijalne uključenosti starijih osoba s invaliditetom s obzirom na samoprocjenu stupnja invaliditeta, strukturu kućanstva i zadovoljstvo sadašnjim životom bilo je obuhvaćeno ukupno 107 starijih osoba s invaliditetom. Radi se o namjernom uzorku jer je sudjelovanje u istraživanju bilo određeno činjenicom da su sudionici korisnici centra za socijalnu skrb ili članovi udruga osoba s invaliditetom prema mjesnoj nadležnosti te činjenicom dobi, odnosno, sudionici su isključivo osobe starije od 65 godina. Prema vrsti invaliditeta najzastupljenije su osobe s tjelesnim invaliditetom, 77,6% sudionika, oštećenja vida bilo je kod 38,3% ispitanika, oštećenja sluha kod 29% i intelektualne teškoće kod 8,4% sudionika. Ispitanici svoj stupanj invaliditeta u 65,4% slučajeva procjenjuju teškim, 15% sudionika svoj invaliditet smatra umjerenim, a samo 5,6% lakšim. Prema spolnoj strukturi u istraživanju je sudjelovalo 65,4% žena i 34,6% muškaraca. Kod 81,3% ispitanika, invaliditet je nastao nakon 18. godine života. S obzirom na bračno stanje 40,2% sudionika je u braku, 38,3% su udovci/udovice, neoženjenih/neudanih je 14%, a razvedenih 7,5%. Najviše ispitanika živi u mjestu koje broji od 10 001 do 100 000 stanovnika (33,6% sudionika), a najmanje sudionika u mjestu veličine iznad 100 000 stanovnika (10,3%). U mjestu do 1000 stanovnika živi 20,6% ispitanika, a u mjestu od 1001 do 5000 stanovnika živi 15,9% sudionika. Ovakva distribucija frekvencija upućuje na zastupljenost starijih osoba s invaliditetom i u ruralnim i u urbanim sredinama Republike Hrvatske.

Mjerni instrument

Podaci za ovo istraživanje prikupljeni su pomoću upitnika koji je konstruiran za potrebe kvantitativnog istraživanja u okviru projekta "Socijalni položaj osoba s invaliditetom u Republici

Hrvatskoj“. Za istraživanje razlika između nekih aspekata socijalne uključenosti starijih osoba s invaliditetom s obzirom na samoprocjenu stupnja invaliditeta, strukturu kućanstva i zadovoljstvo sadašnjim životom korišteni su dijelovi navedenog upitnika koji se odnose na sociodemografske podatke te dijelovi vezani uz samoprocjenu stupnja invaliditeta, strukturu kućanstva unutar kojeg živi starija osoba s invaliditetom, samoprocjenu uključenosti u lokalnu zajednicu, načine sudjelovanja u kulturnom i političkom životu zajednice, načine informiranja te dio vezan uz udruge osoba s invaliditetom.

Dijelovi upitnika korišteni za ovo istraživanje sastavljeni su od pitanja zatvorenog tipa sa ponuđenim odgovorima i tvrdnjama. Ispitanici su svoje slaganje sa tvrdnjama iskazivali na Likertovoj skali koja je u pitanju izražena putem navedenih šest stupnjeva: 1 – nikada, 2 – rijetko, 3 – ponekad, 4 – često, 5 – uvijek, 9 – nije primjenjivo (ovaj odgovor nije se koristio prilikom statističke obrade podataka, a spriječio je odabir stupnja 1 na skali kada se neka tvrdnja ne odnosi na ispitanika). Primjerice: Koliko često sudjelujete u aktivnostima svoje udruge, vjerske zajednice: 1- nikako, 5- uvijek) ili primjerice: Procijenite na skali od 1 do 5 učestalost odlazaka u kino, kazalište, knjižnicu...

Metode obrade podataka

Obrada podataka napravljena je na uzorku od 107 ispitanika pomoću programskog paketa Portable SPSS PASW Statistics 18, a podaci dobi-

veni opisanim instrumentarijem analizirani su na slijedeći način: izračunavanjem deskriptivne statistike, kojom su utvrđene mjere centralne tendencije: aritmetička sredina, frekvencije i postotci odgovora te standardna devijacija kao i izračunavanje značajnosti razlika primjenom t-test, χ^2 testa i analize varijance.

REZULTATI I RASPRAVA

Članstvo u udruzi za osobe s invaliditetom ne predstavlja važan segment njihovog uključivanja u lokalnu zajednicu, što je vidljivo iz broja ispitanika koji nisu članovi udruga, ukupno 69 ispitanika i podatka kako 24,3% ispitanika ne zna postoji li u njihovom mjestu življenja udruga (Mijatović, 2011). Usporedimo li uključenost u udruge osoba s invaliditetom općenito, vidimo da 50% ispitanika je uključeno u neke od udruga (Leutar i sur., 2011), dok su starije osobe s teškim invaliditetom puno rjeđe uključene (35,3%). Ispitanici koji su članovi udruga, svoje članstvo iskazuju kao način dobivanja informacija o svojim pravima, dobivanja povlastica kao što su besplatan prijevoz, smanjeni iznos plaćanja televizijske i telefonske pretplate i slično, koje tim putem mogu ostvariti. Iz tablice 1 ($\chi^2=2,60$; $p=0,08$) je vidljivo da ne postoje statistički značajne razlike u uključenosti starijih osoba s invaliditetom u udruge osoba s invaliditetom s obzirom na samoprocjenu stupnja invaliditeta.

Ispitanici koji žive u obitelji češće su članovi udruga nego ispitanici koji žive sami, ali i dalje je vidljivo kako je više ispitanika koji nisu članovi

Tablica 1. Članstvo ispitanika u udrugama za osobe s invaliditetom obzirom na samoprocjenu stupnja invaliditeta

Smatram da je moj invaliditet	Jeste li član neke udruge za osobe s invaliditetom?					
	Da	%	Ne	%	Ukupno	%
Umjereni	22	64,70	33	47,83	55	53,40
Teški	12	35,30	36	52,17	48	46,60
Ukupno	34	100	69	100	103	100
χ^2, p	$\chi^2=2,60$; $p=0,08$					

Tablica 2. Članstvo ispitanika u udrugama za osobe s invaliditetom obzirom na strukturu kućanstva

S kime živite u kućanstvu?	Jeste li član neke udruge za osobe s invaliditetom?					
	Da	%	Ne	%	Ukupno	%
živim sam/a	10	33,3	16	29,6	26	31,0
živim u obitelji	20	66,7	38	70,4	58	69,0
Ukupno	30	100	54	100	84	100
χ^2, p	$\chi^2=,571$; $p=,752$					

udruge za osobe s invaliditetom od onih koji jesu. No, ovaj rezultat nam ukazuje na potrebu povećane brige upravo za starije osoba s invaliditetom koje žive same i postoji visoki rizik od osamljenosti. Faktor signifikantnosti iznosi 0,752, što znači da ne postoje statistički značajne razlike u uključenosti starijih osoba s invaliditetom u udruge osoba s invaliditetom s obzirom na strukturu kućanstva.

Iz rezultata samoprocjene sudionika istraživanja zadovoljstvom života, možemo vidjeti kako su oni koji svoj sadašnji život percipiraju zadovoljnim, češće članovi udruga nego li oni jako nezadovoljni ili jako zadovoljni. I dalje je veći broj onih ispitanika koji nisu članovi udruga nego li onih koji jesu. Faktor signifikantnosti iznosi 0,00 što znači da postoje statistički značajne razlike u uključenosti starijih osoba s invaliditetom u udruge osoba s invaliditetom s obzirom na samoprocjenu zadovoljstva životom.

Mali postotak ispitanika koji su članovi udruga ne iznenađuje s obzirom da se, prema istraživanju instituta Ivo Pilar, 8.8% građana Hrvatske smatra članom udruge, pri čemu ih se 3,2% smatra članovima, ali ne aktivnim, dok ih se 5.6% smatra aktivnim članovima udruga (Franc i Šakić, 2006).

Članstvo u udruzi pruža osobama s invaliditetom podršku, informacije i pružanje pomoći u ostvarivanju prava (UNDP, 2007). Rezultati ovog istraživanja nas upućuju na nedovoljnu uključenost starijih osoba s invaliditetom.

Drugi istraživački problem je bio ispitati razlike u uključenosti starijih osoba s invaliditetom u kulturni život zajednice s obzirom na samoprocjenu stupnja invaliditeta, strukturu kućanstva i zadovoljstvo sadašnjim životom.

Tablica 3. Članstvo ispitanika u udrugama za osobe s invaliditetom s obzirom na samoprocjenu zadovoljstva životom

Općenito zadovoljni svojim sadašnjim životom	Jeste li član neke udruge za osobe s invaliditetom?					
	Da	%	Ne	%	Ukupno	%
jako zadovoljan	20	58,8	19	27,5	39	37,9
ni zadovoljan ni nezadovoljan	9	26,5	23	33,3	32	31,1
jako nezadovoljan	5	14,7	27	39,1	32	31,1
Ukupno	34	100	69	100	104	100
χ^2 , p	$\chi^2= 10,60$; p= 0,005					

Tablica 4. Uključenost ispitanika u kulturni život zajednice

Tvrdnja	N	M	SD
Posjećujem kazalište	100	1,41	0,88
Posjećujem kino	97	1,19	0,55
Posjećujem knjižnicu	107	1,92	2,05
Posjećujem tribine, predavanja	102	1,41	0,80
Posjećujem muzeje	101	1,24	0,68
Posjećujem koncerte, priredbe	102	1,71	1,12

Aritmetička sredina za tvrdnju "Posjećujem kazalište" ukazuje nam kako ispitanici skoro nikada ne posjećuju kazalište, budući da je odgovor nikada nosio oznaku 1, a odgovor rijetko oznaku 2, dok je aritmetička sredina za ovu tvrdnju 1,41. Ispitanici nikada ne posjećuju niti kino ($M=1,19$), kao niti muzeje ($M=1,24$), a niti tribine i predavanja koje se održavaju u njihovom mjestu življenja. Ispitanici rijetko posjećuju knjižnicu ($M=1,92$) i koncerte ili priredbe ($M=1,71$). Usporedimo li ove rezultate s osobama s invaliditetom općenito (Leutar i sur., 2011.), vidimo da su više isključene starije osobe s invaliditetom. Pogledamo li opću populaciju (Burušić i sur., 2009), vidimo da je u 2009. godini u posljednjih 12 mjeseci 33% građana bilo na koncertu, 32,4% u kinu, 28,3% posjetilo knjižnicu, 23,1% muzej, 20,1% posjetilo kazalište.

Rezultati primjene t – testa u tablici jasno pokazuju da postoje statistički značajne razlike s obzirom na uključenost starijih osoba s invaliditetom u kulturni život zajednice s obzirom na njihovu samoprocjenu težine invaliditeta. Tako je jasno vidljivo da osobe s teškim stupnjem invaliditeta puno rjeđe posjećuju kulturna događanja od osoba s invaliditetom koji imaju lakši stupanj invaliditeta.

Više istraživanja je općenito pokazalo da stupanj invaliditeta i funkcionalne sposobnosti starijih osoba su značajne za uključenost u kulturni život starijih osoba (Leutar i Štambuk, 2007; Lovreković i Leutar, 2010; Lepad i Leutar, 2012).

Tablica 6 pokazuje da nema statistički značajnih razlika u sudjelovanju u kulturnom životu starijih osoba s invaliditetom s obzirom na kućanstvo, bilo da se radi o samcu ili osobama koje žive s drugim članovima u obitelji.

Sudjelovanje u kulturnom životu se razlikuje statistički značajno s obzirom na zadovoljstvo životom kako nam pokazuje i tablica 7. Vrlo jasno se uočava da osobe koje se osjećaju zadovoljnijima životom češće sudjeluju u kulturnim aktivnostima.

Rjeđe sudjeluju u posjećivanju različitih kulturnih institucija osobe koje su manje zadovoljne vlastitim životom. U istraživanju Lepad i Leutar (2012) na uzorku od 342 starije osobe pokazana je statistički značajna povezanost zadovoljstva životom i uključenosti u različite aktivnosti starijih osoba općenito.

Treći istraživački problem bio je ispitati postoje li razlike u uključenosti starijih osoba s invaliditetom u aktivnosti svoje vjerske zajednice obzirom na samoprocjenu stupnja invaliditeta, strukturu kućanstva i zadovoljstvo sadašnjim životom.

Aritmetička sredina tvrdnje "Čitam dnevne novine" iznosi 2,60 i ukazuje kako ispitanici ponekad čitaju dnevne novine i na taj način se informi-

Tablica 5. Središnje vrijednosti, raspršenja rezultata te razlika (*t*-test) u procjeni uključenosti u kulturni život starijih osoba s invaliditetom s obzirom na samoprocjenu stupnja invaliditeta

Tvrdnja	Invaliditet	N	M	SD	t-test	
					T	p
Posjećujem kazalište	Lakši	55	1,63	1,09	2,92	0,004
	Teški	45	1,13	0,40		
Posjećujem kino	Lakši	52	1,25	0,62	1,03	0,302
	Teški	45	1,13	0,45		
Posjećujem knjižnicu	Lakši	56	1,66	1,04	3,13	0,02
	Teški	44	1,13	0,40		
Posjećujem tribine, predavanja	Lakši	56	1,58	0,88	2,53	0,013
	Teški	46	1,19	0,61		
Posjećujem muzeje	Lakši	56	1,37	0,84	2,12	0,03
	Teški	45	1,08	0,35		
Posjećujem koncerte i priredbe	Lakši	56	1,92	1,24	2,13	0,03
	Teški	46	1,45	0,91		

Tablica 6. Središnje vrijednosti, raspršenja rezultata te razlika (*t*-test) u procjeni uključenosti u kulturni život starijih osoba s invaliditetom s obzirom na strukturu kućanstva

Tvrdnja	Kućanstvo	N	M	SD	t-test	
					t	p
Posjećujem kazalište	Samačko	24	1,62	1,24	-0,80	0,42
	s drugim čl.	47	1,44	0,85		
Posjećujem kino	Samačko	23	1,17	0,57	-1,20	0,23
	s drugim čl.	45	1,20	0,54		
Posjećujem knjižnicu	Samačko	24	1,37	0,82	-0,61	0,54
	s drugim čl.	47	1,42	0,77		
Posjećujem tribine, predavanja	Samačko	25	1,32	0,62	-0,99	0,32
	s drugim čl.	48	1,52	0,96		
Posjećujem muzeje	Samačko	24	1,29	0,85	-1,64	0,10
	s drugim čl.	48	1,35	0,75		
Posjećujem koncerte i priredbe	Samačko	25	1,56	1,15	-0,68	0,49
	s drugim čl.	48	1,68	1,01		

Tablica 7. Središnje vrijednosti, raspršenja rezultata te razlika (ANOVA) u procjeni uključenosti u kulturni život starijih osoba s invaliditetom s obzirom na zadovoljstvo životom.

Tvrdnje (N=107)	Zadovoljstvo životom	M	SD	ANOVA (df =1)	
				F	P
Posjećujem kazalište	Jako zadovoljan-a	1,73	1,16	5,36	0,00
	Ni zadovoljna ni nezadovoljna	1,27	0,67		
	Jako nezadovoljan/a	1,07	0,27		
Posjećujem kino	Jako zadovoljan-a	1,30	0,69	1,89	0,15
	Ni zadovoljna ni nezadovoljna	1,18	0,53		
	Jako nezadovoljan/a	1,03	0,19		
Posjećujem knjižnicu	Jako zadovoljan-a	1,65	1,03	3,77	0,02
	Ni zadovoljna ni nezadovoljna	1,42	0,86		
	Jako nezadovoljan/a	1,07	0,27		
Posjećujem tribine, predavanja	Jako zadovoljan-a	1,59	0,91	1,93	0,15
	Ni zadovoljna ni nezadovoljna	1,30	0,63		
	Jako nezadovoljan/a	1,25	0,76		
Posjećujem muzeje	Jako zadovoljan-a	1,45	0,94	3,38	0,03
	Ni zadovoljna ni nezadovoljna	1,09	0,29		
	Jako nezadovoljan/a	1,11	0,43		
Posjećujem koncerte, priredbe	Jako zadovoljan-a	2,26	1,38	10,15	0,00
	Ni zadovoljna ni nezadovoljna	1,42	0,79		
	Jako nezadovoljan/a	1,22	0,57		

Tablica 8. Informiranost ispitanika

Tvrdnja	N	M	SD
Čitam dnevne novine	97	2,60	1,48
Čitam tjednike	96	2,35	1,41
Čitam mjesečnike	95	2,07	1,37
Čitam knjige	97	1,92	1,24
Čitam stručnu literaturu	96	1,29	0,70
Primam informacije o događanjima u zajednici	105	2,59	1,30
Sam se informiram o događanjima u zajednici	105	2,72	1,34

raju o događanjima u društvu. Također rijetko, iako nešto manje, čitaju tjednike (M=2,35) i mjesečnike (M=2,07), knjige (M=1,92) i stručnu literaturu (M=1,29). Ako uzmemo u obzir kako 31,8% ispitanika nema završenu osnovnu školu ne iznenađuju nas ovi podaci. Informacije o događanjima u zajednici ispitanici ponekad primaju (M=2,59), a isto tako se ponekad se i sami informiraju o događanjima u zajednici (M=2,72). Uspoređujući aritmetičke sredine, uvidamo kako se ispitanici više puta sami informiraju o događanjima u zajednici bilo kod obitelji, prijatelja ili susjeda nego što primaju informacije. Istraživanje o navikama čitanja u Hrvatskoj (Burušić i sur., 2009) pokazuje da 52% građana nije pročitao knjigu u godini dana i 14,4%

nikad ne čita dnevne novosti. Leutar i sur. (2011) navode da knjigu nikad nije pročitao 38% osoba s invaliditetom, a dnevne novine nikad ne čita 19%.

Iz tablice 9 je vidljivo da osobe s teškim invaliditetom rjeđe čitaju i informiraju se o događajima u zajednici i da su nađene statistički značajne razlike kod ispitanika s laškim i teškim stupnjem invaliditeta osim kod čitanja stručne literature i knjiga. Moguće je na temelju ovih rezultata govoriti o vrlo lošoj ili gotovo nikakvoj informiranosti starijih osoba s teškim stupnjem invaliditeta. Već smo ranije u tablici 6 spominjali upravo povezanost funkcionalnih sposobnosti starijih osoba s invaliditetom i uključivanja u kulturni život zajednice.

Struktura kućanstva, bez obzira radi li se o samcima ili onim starijim osobama koje žive s drugim članovima u obitelji, kako možemo vidjeti i u tablici 10, statistički se značajno ne razlikuje po pitanju informiranosti i čitanja.

Zadovoljstvo životom, kako pokazuju rezultati analize varijance u tablici 11 povezano je s informiranosti i čitanjem starijih osoba s invaliditetom. Naime, zadovoljnije osobe puno češće čitaju i informiraju se o događajima u svojoj lokalnoj zajednici. Upravo je to pokazalo i istraživanje

Tablica 9. Središnje vrijednosti, raspršenja rezultata te razlika (t-test) u procjeni informiranosti starijih osoba s invaliditetom s obzirom na samoprocjenu stupanja invaliditeta

Tvrdnja	Invaliditet	N	M	SD	t-test	
					T	p
Čitam dnevne novine	Lakši	54	3,09	1,43	3,84	0,00
	Teški	43	2,02	1,26		
Čitam tjednike	Lakši	54	2,75	1,41	3,35	0,00
	Teški	42	1,83	1,24		
Čitam mjesečnike	Lakši	54	2,42	1,49	2,91	0,00
	Teški	43	1,61	1,03		
Čitam knjige	Lakši	53	2,09	1,24	1,36	0,17
	Teški	43	1,74	1,25		
Čitam stručnu literaturu	Lakši	53	1,33	0,70	0,40	0,68
	Teški	43	1,27	0,76		
Primam informacije o događajima u zajednici	Lakši	57	3,05	1,34	2,74	0,00
	Teški	48	2,35	1,24		
Sam se informiram o događajima u zajednici	Lakši	57	2,87	1,25	2,44	0,01
	Teški	48	2,27	1,28		

Tablica 10. Središnje vrijednosti, raspršenja rezultata te razlika (t-test) u informiranosti i čitanju starijih osoba s invaliditetom s obzirom na strukturu kućanstva

Tvrdnja	Kućanstvo	N	M	SD	t-test	
					T	p
Čitam dnevne novine	Samačko	23	2,60	1,40	-0,80	0,42
	s drugim čl.	45	2,91	1,48		
Čitam tjednike	Samačko	23	2,17	1,52	-1,20	0,23
	s drugim čl.	44	2,61	1,36		
Čitam mjesečnike	Samačko	22	1,95	1,46	-0,61	0,54
	s drugim čl.	44	2,18	1,38		
Čitam knjige	Samačko	23	1,78	1,31	-0,99	0,32
	s drugim čl.	45	2,11	1,28		
Čitam stručnu literaturu	Samačko	23	1,17	0,65	-1,64	0,10
	s drugim čl.	44	1,52	0,90		
Primam informacije o događajima u zajednici	Samačko	26	2,73	1,37	-0,68	0,49
	s drugim čl.	50	2,96	1,39		
Sam se informiram o događajima u zajednici	Samačko	26	2,53	1,47	-0,42	0,67
	s drugim čl.	50	2,68	1,33		

Lepan i Leutar (2012) kad se radi o starijim osobama općenito. Naime, zadovoljnije osobe su uključene u život zajednice.

Starijim osobama s invaliditetom je bilo direktno upućeno pitanje u istraživanju: "Smatrate li se aktivnim članom lokalne zajednice?". Ponudeni odgovori su bili: „da, u cijelosti“; „da, djelomično“; „ne“ i „ne znam“. Distribucija frekvencija odgovora prikazana je u Grafikonu 1.

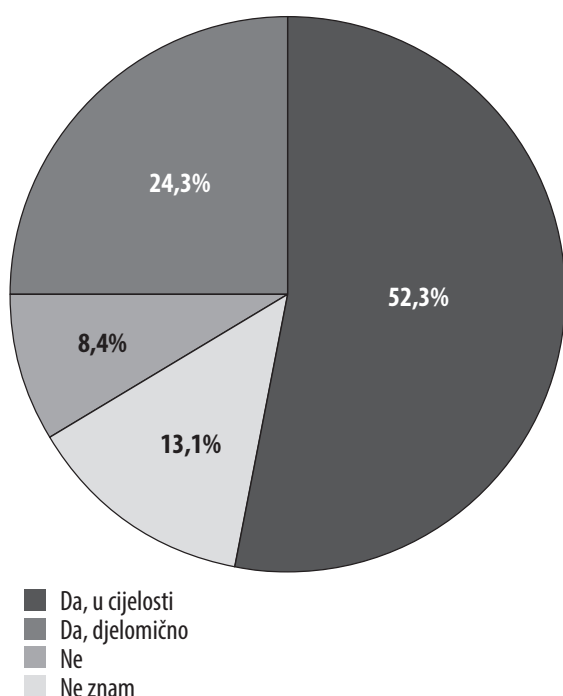
Čak 52,3% ispitanika se ne smatra aktivnim članom zajednice što je loš podatak s obzirom na sve

mjere Vlade i lokalne zajednice koje su usmjerene na socijalnu uključenost osoba s invaliditetom i starijih osoba, a analogno tome i starijim osobama s invaliditetom. Djelomično aktivnima se smatra 24,3% ispitanika, a aktivnima u cjelosti samo 8,4% ispitanika.

Istraživanje Kvalitete života u Hrvatskoj i rizika od socijalne isključenosti (Japic i Šućur, 2007) donosi rezultate kako je više od polovice stanovnika Hrvatske (57,5%) zadovoljno obiteljskim životom, dok zadovoljstvo društvenim životom

Tablica 11. Središnje vrijednosti, rasprišenja rezultata te razlika (ANOVA) u čitanju i informiranosti starijih osoba s invaliditetom s obzirom na zadovoljstvo životom

Tvrdnje (N=107)	Zadovoljstvo životom	M	SD	ANOVA (df =1)	
				F	P
Čitam dnevne novine	Jako zadovoljan-a	2,97	1,40	2,97	0,05
	Ni zadovoljna ni nezadovoljna	2,55	1,47		
	Jako nezadovoljan/a	2,11	1,39		
Čitam tjednike	Jako zadovoljan-a	2,87	1,46	5,55	0,005
	Ni zadovoljna ni nezadovoljna	1,86	1,05		
	Jako nezadovoljan/a	2,07	1,44		
Čitam mjesečnike	Jako zadovoljan-a	2,40		2,15	0,12
	Ni zadovoljna ni nezadovoljna	1,82			
	Jako nezadovoljan/a	1,80			
Čitam knjige	Jako zadovoljan-a	2,26	0,20	3,16	0,04
	Ni zadovoljna ni nezadovoljna	1,86	0,23		
	Jako nezadovoljan/a	1,50	0,18		
Čitam stručnu literaturu	Jako zadovoljan-a	1,39	0,	0,42	0,65
	Ni zadovoljna ni nezadovoljna	1,27	0,59		
	Jako nezadovoljan/a	1,23	830,71		
Primam informacije o događajima u zajednic	Jako zadovoljan-a	3,21	1,44	4,85	0,01
	Ni zadovoljna ni nezadovoljna	2,42	1,27		
	Jako nezadovoljan/a	2,40	1,06		
Sam se informiram o događajima u zajednici	Jako zadovoljan-a	3,11	1,41	7,19	0,001
	Ni zadovoljna ni nezadovoljna	2,45	1,12		
	Jako nezadovoljan/a	2,03	1,03		

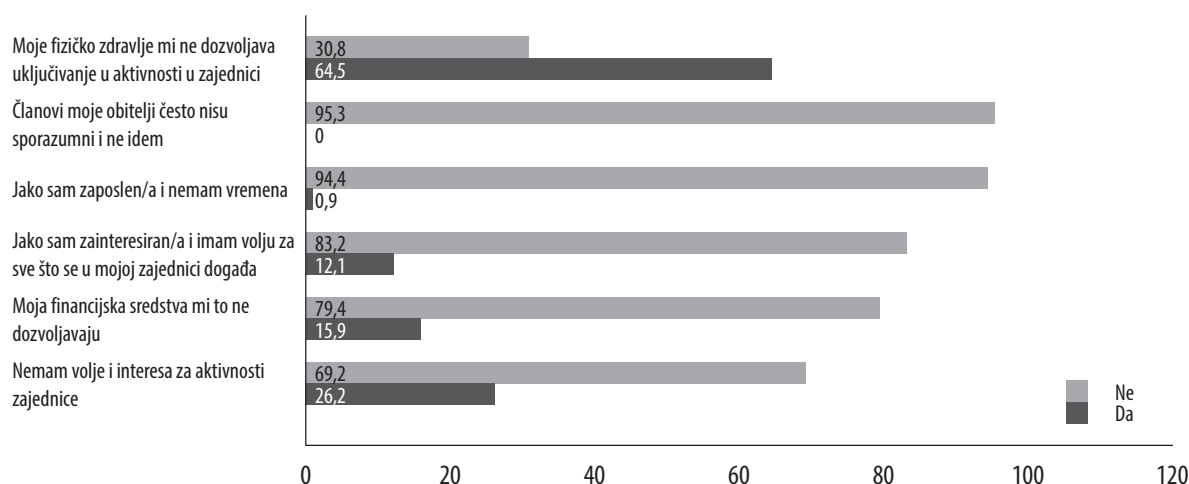

Grafikon 1. Samopercepcija ispitanika kao aktivnih članova u lokalnoj zajednici

izražava manje od polovice (41,9%). Aktivnosti lokalnih zajednica nisu prepoznate kao mjesta koja će upražnjavati manjak obiteljske podrške, što se može objasniti još uvijek tradicionalnim društvenim poretkom u kojem obitelj ima najvažniju ulogu i unutar koje se zadovoljavaju sve potrebe, a naponi lokalnih zajednica ostaju nezapaženi i starije osobe s invaliditetom manje se odazivaju i prisustvuju događanjima u zajednici

Najčešći razlozi zbog kojih se ispitanici ne uključuju u zajednicu su njihovo fizičko zdravlje (64,5% ispitanika) i nepostojanje volje i interesa za aktivnosti u zajednici (26,2%) te njihova financijska sredstva koja im to ne dozvoljavaju (15,9%). Neslaganje članova obitelji zbog uključivanja u zajednicu nije prisutno, a tek vrlo malo zaposlenost i nedostatak vremena (0,9%). No, pitanje je također, odgovaraju li ponuđeni sadržaji stvarnim potrebama naših ispitanika. Identične razloge navode i općenito osobe s invaliditetom (Leutar, 2011)

Na pitanje o tome imaju li svi ljudi u Hrvatskoj jednaka prava, sudionici UNDP-ovog istraživanja

Grafikon 2. Razlozi (ne)uključivanja u zajednicu

socijalne isključenosti u Hrvatskoj 2006. godine (Bayley i Gorančić Lazetić, 2006) izjavljuju: "Po zakonu imaju, ali to je mrtvo slovo na papiru." Pritom napominju kako u Hrvatskoj vojni invalidi imaju puno veća prava od civilnih invalida. Osobe s invaliditetom uglavnom su članovi neke udruge i ističu važnost društvene podrške koju ondje dobivaju. Napominju kako je puno teže osobama koje nisu u udrugama te smatraju da bi same udruge trebale poticati uključivanje takvih osoba. Osim društvene podrške, udruge pružaju pomoć u ostvarivanju prava i služe kao izvor informacija. Sve je intenzivnije njihovo sudjelovanje u zajednici kroz razna sportska društva, organizirana druženja, susrete koje financijski podupiru državna i lokalna tijela, a otvaraju se i plaže pristupačne osobama s invaliditetom. Nekada socijalna uključenost ili isključenost ovisi i o osobinama ličnosti pojedinca s invaliditetom.

Vrlo dobar pokazatelj stupnja uključenosti u društvo jest razina povjerenja među pojedincima. Kad se u UNDP-ovom istraživanju socijalne isključenosti 2006. godine, od starijih osoba tražilo da odgovore na upit o stupnju povjerenja kojeg imaju u osobe izvan svoje bliske društvene mreže, 45,4% je izrazilo ispodprosječno povjerenje, 18,2% prosječno i 34,9% iznadprosječno povjerenje. Opreza s ljudima nikad nije dovoljno za 15,2% starijih osoba, dok samo 3% misli da se ljudima, u cjelini, može vjerovati. Počevši od ove razine relativnog nepovjerenja, ne čudi da je 53,6% starijih osoba

izjavilo da njihov društveni život nije jako stimulativan. No, kad promatramo interakciju s obitelji i rođacima, čini se da je starije osobe imaju u značajnom obimu, iako ih većina živi sama ili s bračnim drugom. Oko 47,6% starijih osoba ima kontakte sa svojom djecom svakog dana ili nekoliko puta na dan. Daljnjih 30,2% komunicira jednom tjedno ili najmanje jednom mjesečno. No, najčešća komunikacija nije s članovima obitelji, jer su često zaposleni, već sa susjedima. Oko 88% starijih osoba komunicira s prijateljima i susjedima najmanje jednom tjedno, a više od 60% to čini dnevno. Može se zaključiti da starije osobe njeguju bliske veze sa svojom neposrednom okolinom, dok zadržavaju rezerviran stav prema ljudima izvan svojeg kruga i strancima što predstavlja prepreku njihovoj većoj socijalnoj uključenosti.

ZAKLJUČNO RAZMATRANJE

Ovo je istraživanje provedeno s ciljem usporedbe razlika između nekih aspekata socijalne uključenosti starijih osoba s invaliditetom s obzirom na samoprocjenu stupnja invaliditeta, strukturu kućanstva i zadovoljstva sadašnjim životom.

Rezultati su pokazali kako postoje statistički značajne razlike u uključenosti starijih osoba s invaliditetom u udruge osoba s invaliditetom s obzirom na samoprocjenu zadovoljstvom životom starijih osoba s invaliditetom, ali ne i s obzirom na strukturu kućanstva i samoprocjenu stupnja invaliditeta.

Članstvo u udruzi za osobe s invaliditetom ne predstavlja važan segment uključivanja ispitanika u lokalnu zajednicu, što je i vidljivo iz broja ispitanika koji nisu članovi udruga, ukupno 58 ispitanika od njih 107 i podatka kako 24,3% ispitanika ne zna postoji li u njihovom mjestu življenja udruga, a 33,6% ispitanika nisu članovi udruga za osobe s invaliditetom iako takva postoji u njihovom mjestu življenja.

Rezultati pokazuju kako ispitanici skoro nikada ne posjećuju kazalište, a niti tribine i predavanja koje se održavaju u njihovom mjestu življenja. Ispitanici rijetko posjećuju knjižnicu i koncerte ili priredbe. Statistički značajne razlike nađene su s obzirom na samoprocjenu stupnja invaliditeta i zadovoljstva životom. Osobe s teškim stupnjem invaliditeta i manje zadovoljne, rjeđe su uključene u kulturni život svoje lokalne zajednice.

Starije osobe s invaliditetom ponekad čitaju dnevne novine i na taj način se informiraju o događanjima u društvu. Rijetko čitaju tjednike i mjesečnike, a nikada knjige i stručnu literaturu. Informacije o događanjima u zajednici ispitanici ponekad primaju, a isto tako se ponekad i sami informiraju o događanjima u zajednici. Uspoređujući aritmetičke sredine, uviđamo kako se ispitanici više puta sami informiraju o događanjima u zajednici bilo kod obitelji, prijatelja ili susjeda nego što primaju informacije. Statistički značajne razlike utvrđene su s obzirom na samoprocjenu stupnja invaliditeta i zadovoljstva životom, gdje ponovo osobe s težim stupnjem invaliditeta i manje zadovoljne životom rjeđe čitaju i informiraju se o događajima u zajednici.

Čak se 52,3% sudionika ne smatra aktivnim članom lokalne zajednice što je loš podatak s obzirom na sve mjere Vlade i lokalne zajednice koje su usmjerene na socijalnu uključenost osoba s invaliditetom i starijih osoba, a analogno tome i starijim osobama s invaliditetom. Djelomično aktivnima se smatra 24,3% ispitanika, a aktivnima u cjelosti samo 8,4% ispitanika.

Najčešći razlozi zbog kojih se ispitanici ne uključuju u zajednicu su njihovo zdravlje i nepostojanje volje i interesa za aktivnosti u zajednici te njihova financijska sredstva koja im to ne dozvoljavaju.

Rezultati dobiveni ovim istraživanjem ukazuju na jako nisku razinu socijalne uključenosti starijih osoba s invaliditetom u lokalnu zajednicu, što je vidljivo iz tvrdnji koje se odnose na uključenost u kulturna događanja zajednice i informiranosti iz kojih možemo zaključiti kako starije osobe s invaliditetom većinu svoga vremena provode u kući jer nikada ili rijetko posjećuju kulturna događanja, rijetko čitaju dnevne novine, tjednike i mjesečnike, a ponekad se sami informiraju ili ih drugi informiraju o događanjima u zajednici. Cijela Europa, a i Hrvatska, usmjereni su prema integraciji osoba s invaliditetom u lokalne zajednice, ali teško napreduju zbog već postojećih negativnih stavova i predrasuda (Najman Hižman i sur., 2008). Također, sadržaji koje nudi zajednica trebaju odgovarati stvarnim potrebama i interesima starijih osoba s invaliditetom, kao i mogućnostima njihovog aktivnog sudjelovanja s obzirom na zdravstveno stanje. Koliko će osoba s invaliditetom biti uključena u zajednicu ovisi i o njoj samoj. Ako procjenjuje svoj invaliditet teškim i nema volju za uključivanjem u zajednicu jer sebe smatra manje vrijednim članom zbog svoga invaliditeta, nitko neće uspjeti nagovoriti takvu osobu na iskorištavanje resursa zajednice. Zato smatramo da pristup osobama s invaliditetom, a posebice starijim osobama s invaliditetom treba biti individualiziran i graditi njihovo uključivanje u zajednicu na njihovim pozitivnim stranama i resursima te stvarnim potrebama, a ne pokušavati svrstati stariju osobu s invaliditetom u određenu skupinu obilježja samo zato što je starija od 65 godina i k tome još osoba s invaliditetom.

Budući da je ovo istraživanje rađeno na relativno malom uzorku i da su ispitivani neki aspekti uključenosti u život zajednice, valjalo bi dalje produbljivati ovo područje i provesti istraživanje na reprezentativnom uzorku te uključiti i druge parametre života u zajednici. Ovo istraživanje može biti polazište za daljnje sustavnije bavljenje ovom temom te konkretnim mjerama za veću integraciju starijih osoba, uvažavajući specifične potrebe unutar svake lokalne zajednice.

LITERATURA

- Akcijski plan Vijeća Europe za promicanje prava i potpunog sudjelovanja u društvu osoba s invaliditetom: poboljšanje kvalitete života osoba s invaliditetom u Europi 2006.-2015. (2006): Zagreb: Povjerenstvo Vlade RH za osobe s invaliditetom, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- Bayley, D., Gorančić-Lazetić, H. (2006): Neumreženi: Lica socijalne isključenosti u Hrvatskoj. Zagreb: Program Ujedinjenih naroda za razvoj u Hrvatskoj.
- Benjak, T. (2012): Izvješće o osobama s invaliditetom u Republici Hrvatskoj.
- Biškup, I., Buljevac M., Leutar, Z. (2007): Iskustva korisnika usluga osobnog asistenta. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 45(2): 81-96.
- Burušić, J., Franc, R., Kaliterna Lipovčan, Lj., Lamza Posavec, V., Rogić, I., Šakić, V. (2009): Pilarov barometar hrvatskoga društva – stavovi i mišljenja građana o društvenim odnosima i procesima, proljeće 2009. Zagreb: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Centre for Economic and Social Inclusion, <http://www.cesi.org.uk/social-inclusion-news/all> (22.01.2013.).
- Deklaracija o pravima osoba s invaliditetom, Narodne novine, 47/05.
- Držani zavod za statistiku (2012): Stanovništvo prema starosti i spolu, popisi 1953.–2011. <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/censuslogo.htm> (29.5.2013.).
- Franc, R., Šakić, V. (2006): Stavovi javnosti o nevladinim organizacijama. Ispitivanje javnog mnijenja. http://www.uzuvrh.hr/UserFiles/stavovi%20javnosti_2006%282%29.pdf (14.10.2011.).
- Janjušević, D. (2005): Izvaninstitucionalna skrb za osobe s intelektualnim poteškoćama – pravo na normalan život. U: Sladović Franz, B. (ur.), Izvaninstitucijski oblici skrbi (str. 21-30). Zagreb: Hrvatska udruga socijalnih radnika.
- Japec, L., Šućur, Z. (2007): Kvaliteta života u Hrvatskoj – Regionalne nejednakosti. Zagreb: Program Ujedinjenih naroda za razvoj u Hrvatskoj.
- Jonson, H., Larsson, A. T. (2009): The exclusion of older people in disability activism and policies – A case of inadvertent ageism? *Journal of Aging Studies* 23, 69-77.
- Kane, R. L., Kane R. A. (2005): Ageism in healthcare and long - term care. *Generations*, 29(3): 49-54.
- Kennedy, J., Minkler, M. (1998): Disability theory and public policy: Implications for critical gerontology. *International Journal of Health Services*, 28(4): 757-776.
- Kiš-Glavaš, L., Majsec Sobota, V., Sokač, K., Gavrilović, A., Sobota, I. (2008): Zapošljivost nezaposlenih osoba s invaliditetom. Zagreb: Program Ujedinjenih naroda za razvoj u Hrvatskoj.
- Konvencija o pravima osoba s invaliditetom, Narodne novine, 6/07.
- Laklija, M., Urbanc, K. (2007): Doživljaj vlastitog tijela i seksualnosti u adolescenata s motoričkim oštećenjem. *Ljetopis socijalnog rada*, 14(3): 579-596.
- Lepan, Ž., Leutar, Z. (2012): Važnost tjelesne aktivnosti u starijoj životnoj dobi. *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociološka istraživanja okoline*, 21(2): 203-223.
- Leutar, Z. (2006): Osobe s invaliditetom i siromaštvo. *Revija za socijalnu politiku*, 13(3): 293-308.
- Leutar, Z., Štambuk, A. (2006): Stavovi mladih prema osobama s tjelesnim invaliditetom. *Revija za sociologiju*, 37(1-2): 91-102.
- Leutar, Z., Buljevac, M., Milić Babić, M. (2011): Socijalni položaj osoba s invaliditetom u Hrvatskoj. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- Leutar, Z., Rusac, S., Štambuk, A. (2007): Socijalna politika i kvaliteta života starijih osoba s tjelesnim invaliditetom. *Revija za socijalnu politiku*, 14(3-4): 327-346.

- Leutar, Z., Ogresta, J., Milić Babić, M. (2008): *Obitelji osoba s invaliditetom i mreže podrške*. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Leutar, Z., Štambuk, A. (2007): Invaliditet u obitelji i izvori podrške. *Revija za rehabilitacijska istraživanja*, 43(1): 47-61.
- Lovreković, M., Leutar, Z. (2010): Kvaliteta života osoba u domovima za starije i nemoćne osobe u Zagrebu. *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline*, 19(1): 55-79.
- Mijatović, M. (2011): *Socijalna uključenost starijih osoba s invaliditetom (Diplomski rad)*. Zagreb: Studijski centar socijalnog rada.
- Nacionalna strategija izjednačavanja mogućnosti za osobe s invaliditetom od 2007. do 2015. godine (2007): Zagreb: Vlada Republike Hrvatske, povjerenstvo Vlade Republike Hrvatske za osobe s invaliditetom, Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
- Nacionalna strategija jedinstvene politike za osobe s invaliditetom od 2003. do 2006. godine, *Narodne novine*, 13/03.
- Nacionalni program zaštite i promicanja ljudskih prava za razdoblje od 2008. do 2011. www.ljudskaprava-vladarh.hr/fgs.axd?id=1239 (15.02.2012.).
- Najman Hižman, E., Leutar, Z., Kancijan, S. (2008): Stavovi građana prema osobama s invaliditetom u hrvatskoj u usporedbi s europskom unijom. *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline*, 17(1): 71-94.
- Nejašmić, I., Mišetić, R. (2004): Buduće kretanje broja stanovnika Hrvatske: projekcija 2001.–2031. *Društvena istraživanja*, 13(4-5) (72-73): 751-776.
- Priestley, M. (2003): *Disability: A life course approach*, Malden, Ma: Polity.
- Priestley, M. (2006): Disability and old age: Or why it isn't all in the mind. U: Goodley, D., Lawthorn, R. (ur.), *Disability and psychology: Critical introductions and reflections* (str. 84-93). New York: Palgrave Macmillan, Hampshire, UK.
- Putnam, M. (2002): Linking aging theory and disability models: Increasing the potential to explore aging with physical impairment. *The Gerontologist* 42, 799-806.
- Registar udruga za osobe s invaliditetom. <http://www.uprava.hr/default.aspx?id=666> (19.01.2012.).
- Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom (1999): Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- UNDP (2007): Izvješće o društvenom razvoju, Hrvatska 2006. Neumreženi: Lica socijalne isključenosti u Hrvatskoj [datoteka s podacima]. http://www.undp.hr/upload/file/130/65076/FILENAME/WEB_hrvatska_verzija.pdf (12.02.2012.)
- Ustav Republike Hrvatske, *Narodne novine*, 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01.
- WHO - World report on Disability (2011): Malta: WHO.
- Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju RH: ključni izazovi, prijedlozi mjera i zaključci (2007): *Revija za socijalnu politiku*, 14(2): 221-261.
- Zakon o Hrvatskom registru o osobama s invaliditetom, *Narodne novine*, 64/01.
- Zakon o mirovinskom osiguranju, *Narodne novine* 102/98, 127/00, 59/01, 109/01, 147/02, 117/03, 30/04, 177/04, 92/05, 79/07, 35/08.
- Zakon o pravobranitelju za osobe s invaliditetom, *Narodne novine*, 107/07.
- Zakon o socijalnoj skrbi, *Narodne novine* 73/97, 27/01, 59/01, 82/01, 103/03, 44/06, 79/07, 57/11, 33/12.
- Zovko, G. (1999): Invalidi i društvo. *Revija za socijalnu politiku*, 6(2):105-117.